

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חמדת ימים HEMDAT YAMIM

בא תשע"א

פרשת שבוע

על פיקוח נפש והצלת נפשות – מוות מוחי

הרב יוסף כרמל, ראש כולל "ארץ חמדה"

השבוע נחרג ממנהגנו. לא נעסוק בפרשת השבוע אלא בנושא מטריד וחשוב שעלה לכותרות בימים האחרונים. הסתלקותו הטרגית של הכדורגלן אבי כהן ז"ל, שהיה כנראה אהוב על רבים, העלתה מחדש את שאלת תרומת האיברים לאחר מיתה. החלטתי לעסוק בנושא זה לאחר ששמעתי רב חשוב שדן בשאלה מתי יציינו את ה"יורצייט" שלו? לפי יום המוות המוחי או לפי היום שבו לבבו הפסיק לפעום למרות שהיה מחובר למכשירים. דיון זה, עד כמה שנראה חשוב או אולי מסקרן, מסיט את ה"פוקוס" מהעיקר וממה שחשוב באמת הלכתית וציבורית.

השאלה אם מוות מוחי נשימתי הוא מוות על פי ההלכה? הוכרעה באופן חד משמעי על ידי גדולי ההלכה של דורנו. מו"ר, הגר"ש ישראלי זצ"ל, הוביל מהלך הלכתי שנתמך בידי הגר"מ פיינשטיין והרבנים הראשיים דאז הגר"א שפירא והגר"מ אליהו זצ"ל ויבדלו לחיים ארוכים הרב הראשי לשעבר הגר"ע יוסף והרב הראשי הנוכחי הגר"ש עמר. גם שני הפוסקים הגדולים, הגר"ש אורבך זצ"ל והגר"ש אלישיב שלא הצטרפו, נשארו בסימן שאלה וספק. נסכם בקיצור נמרץ את יסודות הפסק:

"מהסוגיות המרכזיות ומדעות הראשונים עולה כי הקריטריון לקביעת מוות על-פי ההלכה הוא הפסקת נשימה (כל הבדיקות המופיעות בש"ס מכוונות כנראה לקריטריון זה). גם במקום שמופיע עניין הדופק (פעימות הלב) הוא קשור לנשימה, שכן כך הבינו בזמנו את מקור הנשימה, וכמבואר באריכות בשו"ת "חכם צבי" (סי' עז). מה גם שבסוגיה בירושלמי, וגם לפי דעת רוב הראשונים, בדיקת הלב אינה נזכרת כלל בסוגיה המרכזית ביומא (פה ע"א), מכל מקום להלכה נפסק ברמב"ם, בטור ובשו"ע שהכול תלוי בנשימת האף. מובן שהכוונה להפסקת נשימה בלתי הפיכה, לכן מופיעות, בעיקר בדברי האחרונים, דרישות נוספות, כמו "מונח כאבן" וכדו', שמוכיחות שאכן הפסקת הנשימה היא מוחלטת ובלתי הפיכה, ואיננה הפסקה למראית עין או לזמן קצר. (מתוך שו"ת "במראה הבזק" כרך שביעי תשובה פ)."

מוות מוחי (המאומת בצורה ברורה) גורם בצורה מוחלטת להפסקת נשימה בלתי הפיכה, לכן הוא מוות לפי ההלכה. יש לברך את כנסת ישראל שקיבלה לפני למעלה משנה את 'חוק מוות מוחי נשמתי' והכירה בהכרעה ההלכתית, כחוק מחייב של מדינת ישראל.

ההכרעה ההלכתית איננה מאפשרת לקבל החלטה של "שב ואל תעשה", מכיוון שהחלטה כזו גוזרת בעקבותיה גזר דין מוות כמעט וודאי, על מי שלא יקבל את תרומת האיברים. גם אם המצפים להשתלה ישרדו את התקופה הקרובה, חייהם וחיי משפחותיהם יהיו חיי סבל וייסורים. אין לשער את גודל החיוב להצילם מגורל שכזה - מדובר בהצלת נפשות שהיא חיוב חמור מדאורייתא. שבעה אנשים חיכו וייחלו לאיבריו של אבי כהן ז"ל מרגע שנקבע מותו על פי ההלכה. מי ששכנע את בני המשפחה שלא לתרום את איבריו לקח על עצמו אחריות קשה מנשוא. ההחלטה להשאיר את המת מחובר למכונות הנשמה ולא לתרום את איבריו, גובלת באיסורי דאורייתא אחרים כמו: הלנת המת והכשלת כהנים בהיטמאות למת. דיבורים מהסוג שבו פתחנו את דברינו מסיטים את הדיון מהעיקר ומן ההלכות המרכזיות שצריכות להטריד כל מי שח"ו נמצא בצומת החלטות נורא שכזה.

הבה נתפלל כי לא יהיו אנשים שיזדקקו לתרומות ולא יהיו משפחות שח"ו יוכלו להציל חיים רק בגלל טרגדיה נוראה.

לע"נ רינה בת יעקב פושעט ז"ל חיכה וחוס ליבה חסרים ביותר	לע"נ רבי יעקב בן אברהם ועיישה סבג	לע"נ רבקה רוזנהק ע"ה בת יוסף ולאה לבית הירש נלב"ע ג' בטבת תשע"א	לע"נ הרב אשר וסרטייל ז"ל נלב"ע ט' כסלו תשס"ט
--	---	--	--

ERETZ HEMDAH
3 Chiya St. P.O.B 36236 Jerusalem 91360
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

Email: info@eretzhemdah.org

www.yeshiva.org.il יתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

ארץ חמדה ע"ר
רח' חייא 3 ת.ד. 36236 ירושלים 91360
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

web-site: www.eretzhemdah.org

תשלום למתווך על דירה על פי ההלכה ועל פי החוק – חלק א'

הרב משה ארנרייך, אב"ד ארץ חמדה-גזית

המקרה

אברהם, שגר בבית משותף בו היתה דירה בבעלותו של אחיה, פנה אל אחיה, ואמר שיש לו מכרים שמתעניינים ברכישת הדירה שבבעלותו, שבאותה עת הושכרה לאדם שלישי.

לאחר כחודש, נרכשה מאחיה הדירה על ידי אותם אלה שאברהם שלחם. בעלות של 1,400,000 ₪. שבועיים לאחר החתימה על חוזה המכירה, התקשר אברהם אל אחיה ואמר לו שמגיעים לו דמי תיווך בסך 28,000 ₪ שהם 2% מהמחיר בה נמכרה הדירה.

אחיה היה מופתע ביותר. הוא טען בפני אברהם, שהיה ברור לו שהקשר עם הקונים נעשה שלא על מנת לקבל פרס. מעבר לכך, הוא הוסיף, שאילו היה מעלה על דעתו שהוא צריך לשלם דמי תיווך, היה דורש מחיר גבוה יותר. זאת ועוד, לטענת אחיה, שהוא בעצמו מתווך על פי החוק, אין זכאות לתבוע דמי תיווך שנעשה על ידי מי שאינו רשום ברשימת המתווכים המורשים, וכן על פי החוק, יש חובה לרשום את עסקת התיווך בחוזה מפורש בכתב.

במהלך הדיון הסביר אברהם, שחלקו בעסקה לא הסתכם ביצירת הקשר הראשוני. הוא הראה לרוכשים את הדירה שבבעלותו, הדומה מאוד לזו של הנתבע. בנוסף, סייע להם בהיבטים נוספים הכרוכים בבדיקה בקשר למעבר הדירה, ועל כן יש לו חלק משמעותי בעסקה.

עוד התברר בבית הדין, כי התובע חי בחברה בה נהוג לדרוש דמי תיווך ודמי שדכנות גם על עסקאות כאלה הנעשות בין חברים, ואילו בחברה בה חי הנתבע, הדבר אינו נהוג.

דין

הדין בסוגיה, יתחלק לשניים.

בגליון זה נעסוק ברובד ההלכתי, בהתעלם מהמצב החוקי הקיים.

בגליון הבא, נעסוק, אי"ה, בשאלה: האם קיימת השפעה של החוק על ההכרעה ההלכתית בנדון.

מצאנו תשובת הרשב"א, ממנה ניתן ללמוד שני יסודות לחיוב תשלומים, של מי שסייע לחברו לבצע עסקה. הרשב"א נשאל על אדם שהביא לקוחות לחנותו של חברו, במציאות בה המנהג הוא שנוטלים שכר על פעולה זו. לאחר שהלקוחות ביצעו את הרכישה, ביקש מי שהביא את הלקוחות לקבל מן המוכר את שכרו כמקובל. המוכר סירב לשלם את שכר המתווך. וזה לשונו של הרשב"א¹:

תשובה: הדין עם ראובן התובע. שכל שנהגו בעלי החנויות בכך, כל שמביא קונים לחנות, **סתמן כפירושן**, שעל דעת כן מתעסק זה במלאכת בעל החנות. ומביא לו ריוח ומשביח מקחו. וכל דברים מה שנהגו בהם הרבים סתם, הרי הוא כתנאי מפורש ...

ועוד: מה בין יורד לתוך שדה חבירו שלא ברשות, ונטעה והשביחה, ליורד לחנותו והשביח מקחו, במקום שנהגו ליתן שכר על זה? ...

מדברי הרשב"א עולים שני יסודות שונים לחיוב:

א. היסוד ההסכמי, **ההתחייבות** - דהיינו שבמקום שהדבר נהוג - ישנן פעולות שכאשר הן מתבצעות **בסתמא**, כאילו הסכימו הצדדים **מפורשות** לעשותם בתמורה ובשכר.

היסוד השני הוא - **"נהנה"**: כאשר אדם מבצע פעולה התורמת כלכלית לאחר, נוצרת לו זכות תביעה מעצם העובדה שהשביח את ממונו של חברו².

בתחום שאין בו מנהג קבוע: הרמ"א, במספר מקומות בשו"ע חו"מ, התייחס למצב בו אדם עושה לחברו טובה, או מאפשר לו להנות ממנו, בלא לסכם עימו על תמורה, ובדבריו נמצאו סתירות³. בעניין זה, הכרעת הפוסקים, לחייב את הנהנה גם אם לא סיכמו במפורש שהדבר נעשה בתמורה, וכפי שבא לידי ביטוי בפסקי דין רבים, זאת כל עוד לא ברור מהקשר הדברים שעשה בחינם, או שהמנהג הברור הוא לעשות ללא תמורה.

בנדון דידן, שני הצדדים משתייכים לחברות שונות, אשר בהם "מנהג העולם" שונה. ויש לדון, מה המשמעות של מצב זה לעניין חיוב דמי התיווך, על רקע חוסר תיאום ציפיות בין הצדדים.

לפי היסוד ההסכמי של התחייבות, הרי כל עוד אין תיאום ציפיות בין שני הצדדים - לא נוצר חיוב על הנתבע, שהרי בכל חיוב מרצון, צריך דעת המתחייב. על כן, כיוון שהנתבע לא העלה על דעתו, ולאור המנהג בחברתו, מנהג המבוסס על חוקי המדינה ושייך למרבית החברה הישראלית גם לא היה מוטל עליו להעלות על דעתו, אין בסיס לחיוב הנתבע.

אמנם, על פי היסוד השני, דין "נהנה", החיוב נוצר גם בלא רצונו של המתחייב, שכן בסופו של דבר נהנה מפעולתו של המהנה. כפי שהסבירו האחרונים, כאשר יסוד החיוב הוא נהנה, הפטור היחיד הוא במצב בו יש להניח שהמהנה התכוון למתנה. מצב כזה לא קיים בענייננו, שהרי בחברה בה חי התובע המנהג הוא לגבות תשלום עבור שירות כזה.

על פי ניתוח זה, יש לכאורה בסיס לחייב את אחיה בתשלום דמי תיווך, מדין נהנה, שהרי בזכותו של אברהם זכה לעסקה של מכירת ביתו.

בשבוע הבא נדון לגבי השלכות של חוק המתווכים על הדין בענייננו.

ערך: הרב סיני לוי

¹ שו"ת הרשב"א חלק ד סימן קכה

² מקור הסוגיה במסכת בבא קמא דף ק"א

³ שו"ע חו"מ סימן רמו, על פי תרומת הדשן שיש שבסתמא חייב, ולעומת זאת שו"ע חו"מ סי"ג בשם התשב"י שהאומר לחבירו דור עימי, פטור מלשלם לו. השי"ד (רמ"ו ס"ק ט וש"ס"ג ס"ק י"ג), נטה להכריע מספק כתשב"י ודלא כתורמת הדשן. לעומת זאת, דעת קצות החושן (רמ"ו ס"ק א) ונתיבות המשפט (שם ביאורים ס"ק ה) שחייב לשלם.

הרב מרדכי הוכמן

הרמב"ם וחיילי בית דויד

שיטות הרמב"ם ור' אברהם בנו - כנגד הסוגיה במסכת קידושין

רבי אברהם בן הרמב"ם נשאל לגבי זהות כמה אנשים בתנ"ך, וזו תשובתו (שו"ת סימן כה):
"... ואורֵיֶה הַחֲתָי וְעַבְד מֶלֶךְ הַפּוֹשֵׁי אֵינָם מִיִּחַס יִשְׂרָאֵל אֲלָא גְרִים הִם. וְאֲבָא מֵאֲרִי זְצוּ"ל הִיָּה סוֹבֵר שְׂאִוְרֵיהֶ הַחֲתָי גַר תּוֹשֵׁב..."

הרמב"ם סבור שאוריה החתי היה גר-תושב; כלומר, גוי שקיבל עליו את שבע מצוות בני נוח. רבי אברהם חלוק על אביו והוא סבור שאוריה החתי היה גר רגיל (גר-צדק); כלומר גוי שהצטרף לעם ישראל לאחר תהליך גיור, שהוא מקיים את כל המצוות כישראל. שניהם מסכימים שאוריה החתי לא היה ישראלי מיוחס; ושיטתם היא לכאורה נגד סוגית התלמוד במסכת קידושין.

במשנה במסכת קידושין נאמר, שמי שהיה בעל תפקיד **במזבח** או **בדוכן** שבמקדש היה מיוחס - ואין צריך לבדוק אחר משפחתו. לאחר מכן מובאים דברי רבי חנינא בן אנטיגנוס: "**אף מי שהיה מוכתב באסטרטיא של מלך**". בתלמוד (קידושין דף עו, ב) מבואר שכוונתו לצבא **בית דויד**. לדעתו, היו שם רק ישראלים מיוחסים; כלומר, **ישראלים בני ישראלים**; - "כדי שתהא זכותן **זכות אבות** מסייעתן".

התלמוד (קידושין דף עו, ב) מקשה **שאורֵיֶה הַחֲתָי** נמנה בצבאו של דויד, ולפי הפשטות הוא היה מהעם החתי; והתלמוד מתרץ **שאוריה היה ישראלי מיוחס** שישב בארץ חת, ולכן הוא נקרא החתי. התלמוד מוסיף ומקשה, שאֲפֵי הַחֲתָי היה בצבא דויד והוא היה **גוי**; כמו כן האמורא רב אמר, שבראשי הגייסות של צבא דויד היו **עומדים** ארבע מאות **בני יפות תואר** שנראים כמו גויים, **והם לא היו מיוחסים**. אך התלמוד מתרץ שאֲפֵי הַחֲתָי והחיילים ה**לא-מיוחסים** - לא נלחמו ממש; והם היו בצבא דויד **רק כדי להפחיד את האויב** ("דאזלי לבעותי עלמא").

מדוע הרמב"ם ובנו מתעלמים מהסוגיה שאמרה **שאורֵיֶה הַחֲתָי** היה ישראלי מיוחס?

רבי חנינא בן אנטיגנוס - דעת יחיד

שיטת רבי חנינא בן אנטיגנוס - שבצבא בית דויד היו רק אנשים **מיוחסים** - מובאת במשנה בתור דעת **יחיד**; ומכאן שזו אינה הדעה המקובלת על חכמים (תנא-קמא). שיטתו אינה מתאימה גם לפשטות הכתוב. בספר שמואל (ב יח, ב) מסופר שבזמן מרד אבשלום דויד מינה את אֲפֵי הַחֲתָי לפקד על שלש הצבא; ויש להסיק מכך שאֲפֵי הַחֲתָי - **נלחם ממש**, ולא רק הפחיד את הצד השני. כמו כן, פשטות דברי רב, שארבע מאות **בני יפות תואר**, היו **"בעלי אגרופים** של בית דוד" והם היו מהלכים ב"ראשי גייסות" - מורה על כך שהם **נלחמו ממש**. **כך הבינה את דבריו הסוגיה** בסנהדרין (דף מט, א).

ברם, סוגיית התלמוד במסכת קידושין מתאמצת לדחוק את הכתוב ואת דברי האמוראים - כדי שיתאימו לדברי רבי חנינא בן אנטיגנוס. בדרך כלל כשיש מהלך כזה, יש לשער שהסוגיה הזו סבורה שההלכה כדעתו. אולם יש גם יוצאים מן הכלל; והרמב"ם ובנו נוקטים, שכאשר מדובר בשיטת רבי חנינא בן אנטיגנוס בענייני **ייחוס** - הכללים הם שונים.

עדות רבי חנינא בן אנטיגנוס על המנגנים במקדש

עדות של רבי חנינא בן אנטיגנוס בענייני **ייחוס** מופיעה גם לגבי **המנגנים במקדש**; בתוספתא (ערכין א, הלכה טו) מובא שרבי יוסי אמר שהמנגנים היו משפחות **'בית הפגרים'** ו**'בית צפריא'**; ואילו רבי חנינא בן אנטיגנוס חלק עליו והעיד: **"מכירן הייתי ולויים היו"**. הרמב"ם (כלי המקדש ג, ג) התעלם מעדותו, ופסק כרבי יוסי שבין המנגנים היו גם ישראלים מיוחסים. אכן תמוה! כיצד אפשר לחלוק על רבי חנינא בן אנטיגנוס - **שמעיד** שהכיר את המנגנים באופן אישי?!

במאמר הקודם **"הניגון של אברהם אבינו"** התבאר שלפי מסורת התלמוד, דבריו של רבי חנינא לא נאמרו בתורת עדות - אלא למטרה אחרת, וכדלקמן.

לפי מסורת התלמוד, בברית בין הבתרים הקב"ה ציווה על אברהם לעשות "מעשה נבואי" - שמשפיע על העתיד. אברהם הצטווה להקריב **בהמות וצפורים**. הבהמות נחשבות לגשמיות ביחס לצפורים; שהרי הן אינן מסוגלות להתנתק מהארציות ולעוף באוויר. מדרשי חז"ל ורבנו סעדיה גאון מרמזים שהדבר מסמל תכנית של הקב"ה להקמת "ממלכת פְּהִינִים"; שיהיו בה בנים (כהנים) שמחוברים מאוד לגשמיות (בהמות) וישמשו ככוח כלכלי ואף **צבאי**; ובנים (כהנים) שמחוברים מאוד לרוחניות (צפורים).

לאחר מכן נאמר: **"וַיִּכַּד הָעֵיט עַל הַפְּגָרִים וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם"**. רבנו סעדיה גאון מבאר, ש"העֵיט" הם הַצְּפּוּרִים שמוזכרים לפני כן. מדרשי חז"ל מרמזים, שהקבוצה שעוסקת ברוחניות בטוחה שרק הם **"כהנים"**. הם "דוקרים" את ה"בהמות" כדי שיתעוררו ויהיו "ציפורים" כמוהם; ו"יעופו באוויר" ויעסקו ברוחניות. "הדקירות" לא הועילו; ולכן הם מגדירים את ה"בהמות" - **"כפגרים" וכ"הרוגים"** - והם מספידים אותם.

אברהם לא הזדהה לגמרי עם פעולת "הדקירות", ולכן הכתוב מתאר זאת כאילו ה"עֵיט" עושה זאת על דעת עצמו. לאחר מכן אברהם הפיח בשתי הקבוצות רוח של תחיה ושל כבוד זה לזה, וכך מתאר זאת רס"ג: **"וַיֵּשֶׁב אֹתָם אֲבָרָם"** - וינדם ויחיו **כולהם**."

חלוקה ראשונית לאבות-טיפוס היתה בין שבט לוי שעוסק ברוחניות ובהוראת התורה - והם ה"צפורים"; לבין שאר השבטים שהיו יוצאי צבא ונוחלי קרקעות - והם ה"בהמות". אך התהליך הזה ממשיך במשך כל הדורות, וכל הזמן יש מעבר מקבוצה אחת לחברתה.

לפי המסורת של התלמוד הלכה כרבי יוסי. חכמי ישראל רצו להביא לשלום בין הבנים של אברהם אבינו, בין שבטי ישראל "יוצאי הצבא" - לבין שבט לוי "תופשי התורה". לפיכך הם קבעו שהמנגנים יהיו גם מ'בית הפגרים' (משפחות מישראל) וגם מ'בית צפריא' (משפחות לויים); וכך באמת היה במקדש. אך "אהבה מקלקלת את השורה"; ולפי מסורת התלמוד, אהבתו של רבי חנינא בן אנטיגנוס לעם ישראל, גרמה לו להעיד עדות שאינה נכונה על העבר. רבי חנינא בן אנטיגנוס רוצה לפאר את חשיבות התורה בישראל, ולמחות במי שאינו חושב כמוהו; ולכן הוא "מעיד" כביכול - שהוא "הכיר" את המנגנים וכולם היו לויים; כולם היו "תופשי תורה".

מלחמה אידיאלית של צבא "בית דויד"

לדעת הרמב"ם ובנו, דרכו של רבי חנינא לתאר את העבר באופן "עוטה הוד" יותר מאשר הוא היה - ממשיכה גם בתיאור הצבא של "בית דויד", שמשמש כסמל לצבא האידיאלי.

מלחמה של צבא אידיאלי שכזה מתוארת במלחמת יהושפט כנגד פלישת בני עמון מואב וְהָר שְׁעִיר. בספר דברי הימים (ב יט-כ) מרומז, שהנצחון במלחמה בא בזכות מעשים טובים. בתחילה מסופר שיהושפט תיקן את מערכת המשפט בכל קצווי ארץ ישראל, ובכלל זה הוא שיקם את מעמד הסנהדרין (דברי הימים ב יט, ח):

"וְגַם בִּירוּשָׁלַם הָעִמִּיד יְהוֹשֻׁפָט מִן הַלְוִיִּם וְהַכֹּהֲנִים וּמְרַאשֵׁי הָאֲבוֹת לְיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁפַּט ד' וְלָרִיב..."

הלשון "ומראשי האבות לישראל" מרמזת שבסנהדרין ישבו רק "ישראלים מיוחסים" - אנשים שייחוס אבותיהם היה ידוע עד ראשי האבות. המעלה הזו מסייעת להשראת השכינה, וכן מצאנו במסכת קידושין (דף ע, ב): "כשהקב"ה משרה שכינתו, אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל".

לאחר שיקום מערכת המשפט באה פלישה של צבאות בני עמון מואב וְהָר שְׁעִיר. יהושפט כינס את כל העם לתפילה במקדש; ולאחר מכן הם יצאו למלחמה ניסית, שבמהלכה צבאות האויב נלחמו זה בזה והשמידו את עצמם: "וַיְהִי־הַיּוֹם בָּא עַל הַמִּצְפָּה לְמַדְבָּר וַיִּפְּנוּ אֶל הַקָּמֹן וְהָגָם פְּגָרִים נִפְּלִים אַרְצָה וְאִין פְּלִיטָה: וַיָּבֵא יְהוֹשֻׁפָט וְעַמּוֹ לְבָז אֶת שְׁלָלָם וַיִּמְצְאוּ בָהֶם לָרֶב וּרְכוּשׁ וּפְגָרִים...". המלחמה הזו משמשת כסמל למלחמות הצבא האידיאלי של "בית דויד". מלחמות שברור לכולם שהקב"ה נלחם עבור עם ישראל.

המילה "פגרים" מודגשת שם מאוד והיא מרמזת; שכולם הסכימו שהתואר של "פגרים" מתאים לצבאות הזרים ולא לצבא הישראלי. גם "תופשי התורה" הכירו בכך שחיילי הצבא הישראלי אינם נחשבים ל"פגרים"!

הדיוק מהפרשיה ביחס לצבא "בית דויד"

הכתוב מספר שיהושפט הקפיד שבסנהדרין ישבו ישראלים מיוחסים; אך הכתוב אינו מספר שהיתה לו הקפדה דומה בעניין אנשי הצבא שלו. חכמים שבמשנה מדייקים מכך, שצבאו של יהושפט זכה לנצחון הניסי, למרות שהיו בו חיילים שאינם מיוחסים. אך דרכו של רבי חנינא היא לתאר את העבר באופן "עוטה הוד" יותר מאשר הוא היה. לפיכך, הוא מספר שבצבא של "בית דויד" כולם היו ראויים להשראת שכינה. כולם היו ישראלים מיוחסים.

אולם כפי שהתבאר, מסורת היא בידי הרמב"ם ובנו שדברי רבי חנינא בענייני ייחוס - נובעים מאהבתו למעלת ישראל, ולא מפני שהוא בא לתאר לנו את העובדות כפי שהיו. המגמה שלו היא מגמה נעלה, ולכן הסוגיה מתאמצת לדחוק את הכתוב ואת דברי האמוראים כדי שיתאימו לדבריו. אך ברור שהוא דעת יחיד; ולדעת חכמים (תנא-קמא) - בצבא של בית דויד היו גם חיילים לא מיוחסים.

פשטות תחילת הסוגיה בקידושין

הרמב"ם ובנו נחלקו בהבנת תחילת הסוגיה בקידושין (דף עו, ב). הסוגיה מוכיחה שם בהמשך שאפתי הגתי היה גוי; והסוגיה הקשתה שאורייה החתי ואפתי הגתי היו בצבא דויד, ולשון הקושיה שווה ביחס לשניהם: "... והאיכא אורייה החתי?!... והאיכא אפתי הגתי?!"

הרמב"ם הסיק מתחילת הסוגיה - שלפי פשטות הכתוב אורייה החתי ואפתי הגתי היו גויים, ולמרות זאת הם שירתו בצבא דויד. גם ה"פני יהושע" כתב שם, שלפי ההבנה שנסקפת בתחילת הסוגיה אורייה החתי היה גוי שלא התגייר, והוא הביא שיש לכך סיוע במדרש. הרמב"ם קיבל את פשטות הסוגיה שמתאימה לדעת תנא-קמא; ולכן הוא הכריע שאורייה החתי היה גוי.

הסוגיות בשבת ובכתובות - והשפעתן על הבנת המשנה בקידושין

רבי אברהם בן הרמב"ם התנגד להבנה הזו בגלל הסוגיה בשבת (דף נו, א) והסוגיה בכתובות (דף ט, א). בסוגיות הללו נאמר שזקני ישראל לא אסרו את בת שבע על דויד מפני - ש"כל היוצא למלחמת בית דויד גט כריתות כותב לאשתו". רבי אברהם סבור, שאם יש שיטה שאוריה החתי היה גוי - הסוגיות הללו היו צריכות לומר זאת; ולהסביר שבת שבע לא היתה מלכתחילה אשת איש, ואין סיבה לאסור אותה על דויד.

רבי אברהם הסיק מהסוגיות הללו, שגם חכמים (שחולקים על רבי חנינא) מסכימים שלא היו בצבא דויד גויים. לפיכך, רבי אברהם קבע שאורייה החתי היה גר-צדק; כפי הבנתו בשיטת חכמים.

אולם הרמב"ם סבור שאין להסיק זאת משם. לשיטתו, גם הסוגיות האלו רוצות להמשיך במגמה הנעלה של רבי חנינא בן אנטיגנוס, ולתאר את העבר באופן "עוטה הוד" יותר מאשר הוא היה. לפיכך, הן ממשיכות את המגמה שלו; שבצבא דויד היו רק ישראלים מיוחסים - ואורייה החתי היה ישראלי מיוחס. אולם ידוע לכולם, שחכמים חולקים עליו - והלכה כחכמים².

בסיכום המאמר נמצאנו למדים, שדברי הרמב"ם שאוריה החתי היה גוי (גר תושב) מבוססים על תחילת הסוגיה במסכת קידושין; וה"פני יהושע" אומר שיש לכך סיוע במדרש. דברי הרמב"ם מוצנעים בתוך תשובת בנו רבי אברהם; ורבים העדיפו להתעלם מהם מפני שהם נוגדים את המשך הסוגיה. אולם מי שיעיין היטב בדברי הרמב"ם ב"יד החזקה" יווכח שהרמב"ם נאמן לשיטתו. כאשר הרמב"ם מסכם את דיני הצבא בהלכות מלכים, הוא לא אוסר שיהיה גוי בכלל חיילי הצבא הישראלי.

¹ בתשובות רס"ג על שאלות חייו הבלכי (כ"א, עמוד 31 במהדורת פאזנאנסקי, וורשה).

² הרמב"ם מסכים עם הפתרון שמובא בסוגיה בשבת ובסוגיה בכתובות; וכמבואר בתשובותיו (סימן תלט):

"תשובה. זה שאמרו למלחמת בית דוד וכן כל כיוצא בה כלומר מלחמה שהיא על פי בית דין שנמצאו בעלי המלחמה צדיקים שהרי הם עוסקים במצוה ולפיכך מדקדקין על עצמן וכותבין גט... מלחמת בית דוד וכיוצא בה כל אנשי הצבא בחזקת צדיקים הם...". הרמב"ם מדגיש בתשובה שמדובר ב"חזקה" - "כל אנשי הצבא בחזקת צדיקים". אך כידוע "אין צדיק בְּאֶרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יִחָטָא". לפיכך, יתכן שהיו חיילים שחטאו בכמה חטאים. דויד מנה את אוריה החתי בכלל הגבורים שלו. הרמב"ם מסיק מכך שאוריה היה גוי שהיה בחזקת צדיק, כלומר גר-תושב (גוי שקיבל עליו את שבע מצוות בני נוח). אולם גם אדם שהוא בחזקת צדיק עלול לחטוא. אוריה החתי חטא כאשר הוא נשא את בת שבע שהיתה בת ישראל. אך הנישואים שלו היו אסורים וחסרי תוקף, ובת שבע לא היתה זקוקה להתגרש ממנו; ובמאמר "דויד ובת שבע - הספור שלא שמעתם" התברר באריכות מדוע דויד לא מחה באופן מיידי בנישואים האסורים.

לע"נ אמו"ר רחל בת ר' בנימין בונים ע"ה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ז)

Bnei Brak, Israel

בני ברק, ישראל
כסלו תשס"ח

אחריות רופא על נזקים שאירעו עקב טיפולו

שאלה

רופא שיניים עקר שן בטעות. עכשיו צריך הלקוח שלו לעשות השתלת שן במקום השן שנעקרה. מהם חיובי הרופא שביצע את העקירה בטעות?

תשובה

- רופא שנהג ברשלנות ופשיעה והזיק במעשיו – חייב בדיני אדם לשלם את שווי הנזק שעשה.
- אם נהג כראוי והזיק בשגגה – פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, משום תיקון העולם. ויש אומרים שכל שלא פשע והתרשל פטור אף בדיני שמים¹.

¹ הרמב"ם ב"תורת האדם" (שער המיחוש עניין הסכנה בסופו. עמ' מא במהדורת שעוועל) כתב: "בפרק החובל (פה ע"ב), תנא דבי ר' ישמעאל ורפא ירפא' – מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות. פי', שמא יאמר הרופא: מה לי בצער הזה שמא אטעה ונמצאתי הורג נפשות בשוגג? לפיכך נתנה לו תורה רשות לרפאות. וקשיא לי, הא דתניא בתוספתא (בבא קמא פ"ט ה"א) רופא אומן שרפא ברשות ב"ד והזיק ה"ז גולה, אלמא עונש שוגג יש בדבר, ויש לומר הכי, הרופא כדיין מצווה לדון, ואם טעה בלא הודע אין עליו עונש כלל, כדאמרינן (סנהדרין ו ע"ב) שמא יאמר הדיין מה לי בצער הזה? ת"ל עמכם, בדבר המשפט אין לדיין אלא מה שעיניו רואות, ואעפ"כ אם טעה ונודע לבי"ד שטעה – משלם מביתו על הדרכים הידועים בו, ואע"ג דהתם אם דן ברשות ב"ד פטור, אף כאן מדיני אדם פטור מן התשלומין, אלא שאינו פטור מדיני שמים עד שישלם הנזק ויגלה על המיתה, הואיל ונודע שטעה והזיק או המית בידים. וכן אמרו בתוספתא דבבא קמא (פ"ו ה"ו) גבי פטורים מדיני אדם וחייבין בדיני שמים, רופא אומן שרפא ברשות ב"ד פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים, ומ"מ בלא הודע שלו אינו חייב כלום, כמו שהדיין פטור לגמרי בין מדיני אדם בין מעונש שמים, והוא שיהיה כמו שראוי ליהרהר בדיני נפשות, ולא יזיק בפשיעה כלל". אם כן, לשיטת הרמב"ם הרופא דינו כדיין. כמו שדיין שטעה בשוגג פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, כן הרופא, אם הרג בשוגג מתחייב גלות, על מנת שיתכפר לו בידי שמים. כאשר אין הוכחה שטעה, מדגיש הרמב"ם, אף על פי שהטיפול נכשל – אין עליו עונש אף בידי שמים. כל זה דווקא ברופא בקיא שרפא ברשות בית דין.

גם הטור (יו"ד סי' שלו) פסק: "ואבל אם רפא ברשות ב"ד וטעה והזיק – פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, ואם המית ונודע לו ששגג – גולה על ידו, ומ"מ א"צ לימנע מפני חשש טעות". וטעם הפטור מפורש בתוספתא (גיטין פ"ג ה"ח): "רופא אומן שרפא ברשות בית דין והזיק בשוגג – פטור, במזיד – חייב מפני תיקון העולם". כן כתב גם התשב"ץ (ג ס' פב): "דהני היזק ניכר נינהו, ומן הדין חייבין אפי' בשוגג, דקיי"ל אדם מועד לעולם, בין שוגג בין מזיד... אלא שפטור שוגג מפני תקון העולם, לרופא אומן ועושי ברשות ב"ד, שאם לא נפטרנו בשוגג אתי לאמנועי מלרפאת, וכבר נתנה התורה רשות לרופא לרפאת".

לעומתם הר"ן (סנהדרין פד ע"ב) כתב: "ולא בהקזה בלבד איכא ספק הרג, אלא בכל דבר של רפואה יש לך לומר כן, שכולן הן סכנה לחולה, שאפשר שסם זה אם יטעה הרופא בו ימית החולה, אלא ע"כ אית לן למימר שהרופא המומחה כשיטעה ברפואתו אינו שוגג אלא אנוס, שברשות הוא מרפא, כדאמרינן בפרק החובל, שניתנה רשות לרופא לרפאות ואין לו אלא מה שעיניו רואות". לשיטת הר"ן הרופא

שטעה איננו מוגדר כשוגג אלא כאנוס, לכן פטור אף מדיני שמים. הטעם אינו כתשבי"ץ, משום תיקון העולם, אלא שכיוון שמרפא ברשות הוא אכן אנוס על התוצאות. יש להוסיף בטעמו משום שהוא אכן טיפל נכונה, אלא מה שמחיה לזה ממית לזה. שיטה נוספת, אמצעית, היא שיטת התשבי"ץ (שם), שכתב לחלק בין רפואה שבאה במלאכת היד (ניתוח) – ששם אכן חייב בידי שמים אם טעה, לבין מקרה שהרופא רק נתן תרופות שהתבררו כמזיקות – שאז פטור אף מדיני שמים. עיינו עוד בשו"ת "ציץ אליעזר" (ד ס' יג) שתמה על דבריו. להלכה, השו"ע (יו"ד ס' שלו סעי' א) הכריע כרמב"ן: "ואם ריפא שלא ברשות בית דין חייב בתשלומין, אפילו אם הוא בקי. ואם ריפא ברשות ב"ד, וטעה והזיק – פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. ואם המית, ונודע לו ששגג – גולה על ידו". "ערוך השלחן" פסק שכיום הגדרת רשות בית דין היא רשות המדינה לרפא, וכן פסק שו"ת "שבט הלוי" (ד ס' קנא).

יש להסתפק, כיוון שלפי הטעם של "תיקון העולם", שהחברה זקוקה לרופאים, ואם נחייבם לא יסכימו לעבוד, שמא כל זה דווקא כשנוהג לפי ההלכה ואינו לוקח ממון (שו"ע ס' שלו סעי' ב), אך כשלוקח ממון הריהו רוצה לעבוד כרופא בגלל הממון, ובפרט שכלל שהרופא טוב יותר כך לוקח ממון רב יותר, ואם כן שמא אין על כך תקנת הקהל ונחייבו מדין אפוטרופוס (חו"מ ס' רצ סעי' טז), שאם מינהו אבי יתומים פטור מן השבועה, אך אם יש לו חלק ברווח, אפילו מינהו אבי יתומים חייב (שם), ניתן להוכיח שגם מי שמקבל שכר פטור. בשו"ת "באהלה של תורה" (לגר"י אריאל א ס' נה) הקשה על שיטת הרמב"ן, שהפטור מדין תיקון העולם, משיטתו בסוגיית אומן שטעה (בבא קמא צט ע"ב), שם מבואר שאם הוא מומחה ועשה בחינם – פטור, ורק בשכר חייב. אם כן רופא שחייב לרפא בחינם, מדוע צריך פטור מיוחד של תיקון העולם? הרי הוא פטור מדין אומן מומחה שטעה. ותייך, שמדובר כשהרופא לוקח שכר, ואף שמדין אומן שטעה חייב, הרי רופא פטור מתיקון העולם.

עיינו בהגהות ה"י"ד אברהם" (על גליון השו"ע), שהקשה על שיטת הרמב"ן, מדוע רופא שהמית חייב גלות, ומדוע שונה דינו מהרב שהכה את תלמידו ושליח ב"ד שהכה והרג, ופטור משום שעוסק במצווה – והלא גם הרופא עוסק במצווה, ומדוע אינו פטור לגמרי? הוא תיירץ שהם עשו מצווה במעשיהם, אך רופא שהרג מתברר שלא עשה כלל מעשה מצווה. וכן כתב שו"ת "בשמים ראש" (ס' שפ). בשו"ת "באר משה" (ד ס' פג) ביאר שכוונתו שאם הרופא אבחן נכונה את המחלה וטיפל בה, אלא שבפועל לא טיפל כראוי, ולכן הזיק – כיוון שהאבחנה נכונה ומטפל על-פיה, הרי הוא עושה מעשה מצווה של ריפוי, וכמו הרב שהכה את תלמידו, שיש בכך מצווה, אלא שהכה יותר מדי והרג, שפטור מגלות. אך אם הרופא טעה לגמרי באבחון, ועל-פי זה טעה בטיפול – הרי כלל לא עשה מעשה רפואה, ואין זו מצווה, ולכן חייב גם גלות. וכתב שלא ייתכן לפרש כך את דברי הרמב"ן, שכתב שהרופא טעה "בחולי או ברפואה", והסביר ה"באר משה" שטעות בחולי הכוונה שלא אבחן נכונה את החולי עצמו, ואילו טעות ברפואה הכוונה לטיפול. ולרמב"ן בשני המקרים פטור. ה"באר משה" הקשה מדברי הרמב"ן גופיה, שבתחילה כתב שליביה אנסיה, ואחר-כך כתב שחייב גלות. ולכן כתב שאין התירוץ עולה לשיטת הרמב"ן, שעל שני המקרים כתב שליביה אנסיה. אמנם היה ניתן לומר שכלל אין סתירה ברמב"ן, ומה שכתב "ליביה אנסיה" אין הכוונה לגדר אנוס, שפטור אף מגלות, אלא רק שאין זו פשיעה, ולכן פטור ממיתה ומהזיק וחייב רק בידי שמים ובגלות.

שם (ס' פד) הוסיף לבאר את דברי הרמב"ן על-פי שיטתו (מכות ח ע"ג), שכתב שיש חילוק בין הרב המכה את תלמידו ושליח בית דין שהכה כמספר והרג, שנחשב שוגג, וכיוון שעוסק במצווה אינו גולה, לבין שליח בית דין שהוסיף להכות יותר והרג משום שהיה לו להבין שייתכן שימות. ועל-פי זה כתב ה"באר משה" שגם רופא שעוסק בנפשות, עליו לדייק ברפואתו, ולכן חייב גלות.

התוספתא דנה בנושא זה בכמה מקומות: א. גיטין (פ"ג ה"ג): "רופא אומן שריפא ברשות בית דין והזיק בשוגג – פטור, במזיד – חייב, מפני תיקון העולם". ב. בבא קמא (פ"ו ה"ו): "רופא אומן שריפא ברשות בית דין והזיק – פטור מדיני אדם ודינו מסור לשמים". ג. בבא קמא (פ"ט ה"ג): "רופא אומן שריפא ברשות בית דין והזיק – פטור, חבל יתר מן הראוי לו – הרי זה חייב". ד. מכות (פ"ב ה"ה): "רופא אומן שריפא ברשות בית דין – הרי זה גולה".

בתשבי"ץ (שם) כתב לבאר את התוספתות. בתוספתא בגיטין מבואר שבשוגג פטור אך במזיד חייב. על-פי תוספתא זו כתב שכוונת התוספתא בבא קמא (פ"ו ה"ו) שפטור מדיני אדם וחייב רק בדיני שמים היא בשוגג. אך מזיד חייב אף בדיני אדם. וכן כתב ליישב בין התוספתות הני"ל, שפטור בשוגג וחייבו במזיד, לבין התוספתא (בבא קמא פ"ט ה"ג) שפטור כשעשה כראוי לו וחייבה אם עשה יותר מן הראוי לו. וביאר ש"עשה כראוי לו" – פירושו שוגג, שפטור מדיני אדם וחייב רק בדיני שמים. לעומתו מזיד שחייב אף בדיני אדם, הכוונה שעשה יותר מהראוי לו. עוד המשך לבאר מדוע בשוגג פטור: "וזהו מפני תקון העולם, דמן הדין היה ראוי לחייבו, דאדם מועד לעולם ודינו מסור לשמים, ואם עשה יותר מן הראוי לו – הוי מזיד וחייב. וחייב כדן חובל".

לביאור, שלוש התוספתות אומרות דבר אחד: ששוגג העושה כראוי לו פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, לעומת מזיד, העושה יותר מן הראוי לו וחייב בדיני אדם. כך הוא מבאר אף את התוספתא במכות לענין רציחה: "ולענין רציחתו, אמרו בתוספתא דמכות רופא אומן שריפא ברשות ב"ד והרג ה"ז גולה, וזהו כשעשה הראוי לו, אבל אם עשה יותר מן הראוי והרג – אינו גולה, דמזיד הוא". מבואר בדבריו שחייב הגלות הוא דין בשוגג, כמו חיוב בדיני שמים לענין נזק. אך העושה יותר מן הראוי לו חייב מיתה ולא גלות.

לכן מסקנתו: "העולה מזה הוא כי רופא אומן ונתנו לו רשות ב"ד לרפא וטעה והזיק והכירו טעותו רופאים אחרים אומנים – חייב הוא, בין בשוגג בין במזיד מן הדין, כדן חובל, ואם הרגיש יש לו דין רוצח, ואם לא טעה ועשה הראוי לו לעשות אלא ששגג בפשיעתו וחבל – פטור מפני תקון העולם, ודינו מסור לשמים. ואם הרג – גולה, ואם עשה יותר מן הראוי לו – הוי מזיק ורוצח, ומשלם ונהרג עליו אם התרו בו, ואם לא התרו בו דמו מותר לגואל הדם". אם כן מסקנת דבריו היא שרופא שעשה כראוי לו והזיק – חייב רק בדיני שמים, וכן חייב גלות אם הרג. במקרה שעשה יותר מן הראוי לו – אם הרג בנוכחות עדים ואחרי התראה חייב מיתה בדיני אדם.

בביאור המושג "ראוי לו" נראה שפירושו שפעל במה שהיה מוטל עליו לפעול, כלומר שאבחן נכונה את המחלה ולכן טיפל בצורה שהיה ראוי לטפל בה, אלא שלבסוף לא עשה זאת כראוי. "מפני תיקון העולם" פירושו שאנו אומרים שאם ינהג כרופא וירפא כפי יכולתו אז אפילו יטעה בפועל – כיוון שניסה לעשות כיכולתו, פטור. אך במקום שכלל לא אבחן נכונה את המחלה, הרי כל מעשיו אינם רפואה אלא נזק, ועל כך לא פטורוהו. וזה הכוונה ב"יותר מן הראוי לו", שטיפל במקום שכלל לא היה ראוי לו לטפל. אם כן לשיטת התשבי"ץ להלכה רק רופא שצדק באבחנתו ופעל כראוי, אלא שבפועל הזיק במעשיו – פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, מפני תיקון העולם. אך רופא שמלכתחילה טעה באבחנתו, וכלל לא עשה מעשה רפואה – חייב אף בדיני אדם.

על-פי דבריו כתב שו"ת "שבט הלוי" (ד ס' קנא), שנשאל שאלה דומה לזו שלפנינו, ולאחר שהביא את דברי התוספתא (בבא קמא פ"ט) הביא את דברי התשבי"ץ: "מבואר מדברי רבינו התשבי"ץ, דמעיקר הדין היה מקום לחייבו אפילו שוגג, דאדם מועד לעולם ודין שוגג כדן מזיד בזה, אלא מפני תקון העולם, שלא ימנעו עצמם ממלאכת רפואה – פטור שוגג בידי אדם, ודינו מסור לשמים. אבל כל זה כשעשה מה שצריך לעשות ועסק במקום שהיה ראוי לעסוק ובאותו אבר שהיה צריך לטפל בו, אלא שהמלאכה מלאכת הרפואה לא עלתה בידו טוב – בזה יש מקום לפטור, מדין אדם מועד לעולם. אבל אם בדרך טיפולו טיפל ביותר מן הראוי לו, עי"ז שחתך במקום שלא היה צריך לחתוך או קדח במקום שלא היה צריך, אע"ג שהיה דרך שוגג ה"ז מזיד בדין תשלומין, מדין אדם מועד לעולם. א"כ בני"ד יראה דחייב לשלם מעיקר הדין, וכן כל כיוצא בו מטפולי הרופאים, שלמדנו מן הנסיון שלפעמים מטפלים במקומות בריאים וגורמים נזקים. כמובן דזה רק

באופן שהיה יכול לדעת בברור ולאתר המקום הראוי, אלא שהתרשל ופשע דומיא דני"ד, ואע"פ שבני"ד יתכן שנשמטה ידו ממקום למקום וגרם שקדח בשן האחר – מ"מ לדינא יראה דאין הבדל בזה אם לא שהיה דרך אונס גמור, שלא היה לו שליטה על ידו כלל".

"שבט הלוי" הגדיר שגם רופא שעקר שן בלתי נכונה נחשב הדבר יותר מן הראוי לו, ולכן חייב אם פשע. ואמנם היה מקום לומר שאם צדק באבחנתו, ורק טעה בפועל ועקר שן אחרת – יחשב "כראוי לו", אך יותר מסתבר כדבריו, משום שהשן שעקר הייתה בריאה לחלוטין, ולא היה שום צורך לעקרה, ולכן לגביה נחשב "יותר מן הראוי לו".

ה"באר משה" (סי' פד) הביא גם הוא את כל התוספות, אך יישבן בדרך אחרת, וגם מסקנתו שונה. לדעתו "עשה כראוי לו" שפטור – הכוונה שטעה טעות שאפשרי לטעות בה, גם לאחר שנתן לבו ודרש וחקר, ולכן פטור. אך טעות ש"יותר מן הראוי" הכוונה שאם היה מעיין כפי הראוי לא היה טועה בה, אלא שהתרשל ולא עיין כראוי – לכן חייב גלות. לשיטתו, החילוק הוא אם הרופא פשע והתרשל או ששגג. עוד כתב שבמקרה שאכן פשע חייב גלות, ולא כדברי התשב"ץ, שביאר את התוספתא שאז חייב מיתה, כיוון שהשווה זאת לתוספתא בגיטין, שנחשב כמזיד.

"ערוך השלחן" (יו"ד סי' שלו סעי' ב) פסק שאם הרופא עיין וטעה – אין לו שום חטא, ומשמע שפטור אף מדיני שמים. רק כאשר הרופא הזיק בהתרשלותו, שלא עיין יפה – אז פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים. כן כתב לענין חיוב גלות, שרק אם מת מהתרשלותו, או שלא עיין יפה, אך אם נהג כשורה – פטור גם מגלות. מוכח ש"ערוך השלחן" וה"באר משה" כתבו כן לא רק לענין גלות, אלא אף לענין חיוב היזק; שאם פשע והתרשל – פטור מדיני אדם וחייב בדיני שמים, וכן חייב גלות. ואמנם אם לא התרשל – פטור אף מדיני שמים, ולכן פטור מגלות.

נראה בדעתם שלמדו שדברי התוספתא בגיטין, שבשוגג פטור ובמזיד חייב מפני תיקון העולם, הכוונה היא שבשוגג פטור בכלל, ואפילו בדיני שמים, ובמזיד חייב – רק בדיני שמיים. לשיטתם זו גם כוונת התוספתא בבבא קמא (פ"ט ה"ג), שבראוי לו פטור – כלומר: בכלל, וב"יותר מן הראוי לו" שחייב הכוונה בדיני שמים. לשיטה זו, למסקנה רופא תמיד פטור מדיני אדם, אלא שאם התרשל פטור מפני תיקון העולם וחייב רק בדיני שמים, ואם לא התרשל נחשב כאנוס ופטור מכל וכל. כך גם מבואר ב"חסידי דוד" על התוספתא (בבא קמא פ"ו), שגם אם טעה בפשיעה – פטור מדיני אדם וחייב רק בדיני שמים. ויש לומר שהרמב"ן כלל לא דיבר על עונש בידי אדם, וזו ראייה לכך שהחיוב הוא רק בדיני שמים, ולעולם לא בדיני אדם.

שו"ת "ציץ אליעזר" (ה סי' כג) דן במקרה דומה, של רופא שהחליף זריקה והזיק. אחר שהביא את שיטת הרמב"ן, הר"ן והתשב"ץ פסק שכל הפטור הוא דווקא כאשר הרופא נתן טיפול מסוים שחשב שהוא הנכון, והתברר שהיה טעות וגרם להזיק – שפטור משום תיקון העולם. וכמו שדימוהו לדיין שטעה ולרב שמכה את תלמידו. אך רופא שהתרשל בטיפול ולא טעה באומדן של המחלה וטיפול, אלא טעה בפועל בטיפול והזיק זריקה לא נכונה משום שלא שם לב מה הוא מזריק – במקרה זה גם לשיטתו של הרופא הוא לא עשה מעשה רפואה, לכן חוזר הכלל של "אדם מועד לעולם", וחייב לכולי עלמא.

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך   הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

** חדש **

שו"ת "במראה הבזק" חלק ז' יצא לאור

תשובות לשאלות מרבני הגולה.
השאלות מבטאות את המצב מיוחד של קהילות ישראל בכל קצוות תבל בימינו אנו.
התשובות מתמודדות עם המציאות בעולם מודרני מתפתח בדרך של "דרכיה דרכי נעם".
הספרים עוסקים בארבעת חלקי ה"שלחן ערוך" תוך ניסיון לקחת בחשבון גם את החלק החמישי ההופך את התורה ל"תורת חיים".

מחיר מבצע **לחלקים א'- ז' - שבעה כרכים**

350 ₪ במקום 420 ₪

(לחץ לקניה) טל' 02-5371485

בשיתוף המרכז לשירותים רוחניים לקהילות - ההסתדרות הציונית העולמית